

De levande historieböckerna

En griot är en professionell berättare som memorerar familjehistorier. I Mali i Västafrika är det ett yrke som i generationer gått vidare inom vissa släkter. Bajougo och Amadou tillhör slakten Kouyaté.

EN TUNN KILLE I TRETTIOÅRSÅLDERN gestikulerar upprört. Tillhör han sällskapet kring bordet här intill? I så fall, varför har han rest sig? Har någon sårat honom? Hans armar, händer, fingrar, hela kroppen, hela rösten gestikulerar. Rörelserna verkar inövade, stiliserade. Professionella.

En parant kvinna har med möda vänt sin väldiga kropp mot ynglingen. Hon betraktar honom men vill inte engagera sig. När hon ler gör hon det mot sin vilja. Plötsligt bugar han. Kvinnan applåderar artigt och då gör de andra kring bordet likadant. Jag också. För i ett öltält på kulturfestivalen i Segou skådar jag mitt livs första griot.

Han dröjer kvar, just framför henne. Som sjunkit ihop lite

roat halvliggande; rik, frodig, färgglad. Kallsinnig. Sådan betraktar hon ynglingen. Hans kaxiga ansikte blir en tiggares. Älska mig. Eller åtminstone hata, en femtusing i bröstfickan skulle få mig att försvinna ur Er åsyn Madame. Varför så iskall?

En sekund växer och vill inte sluta. Inte förrän hon vänder sig bort från honom, nonchalerar honom som om hon varit hundägare och han pissat på mattan.

SJÄLV LÄGGER JAG TVÅTUSEN CFA (cirka 28 kronor) på mitt bord för att få honom att slå sig ner, berätta om sig själv, berätta en historia. Han fnyser och rynkar näsan: *I am not happy monsieur.*

För att inte känna mig snål plussar jag på med en femtusing. Han slappnar av. Han är inte värdelös. Bajougo Kouyaté är av gammal griotsläkt nämligen. Kvinnan intill är känd skådespelska. Viktigt att få ett erkännande, tänker jag, en slant. Han är inbokad av arrangörerna, berättar han, att dyka upp här och där under ökenfestivalen i Essakane. Inbokad, det skiljer honom från vem som helst som drar en historia offentligt. Han är professionell.

– Jag kan inget annat yrke.

När jag ber Bajougo Kouyaté skriva namn och mobilnummer ser han besvärad ut. Sen börjar han prata siffrorna och bokstäverna samtidigt som han skriver dem, i en sorts besvärjelse över kulspets och papper.

Liksom på prov överlämnar han lappen. Den vimlar av de fantasifullaste tecken. Som om de vore gestikulerade.

AMADOU KOUYATÉ ÄR GRIOT i Malis huvudstad Bamako.

– Ta ner kameran tack, säger han värdigt, ingen Kouyaté får fotograferas.

Jag räcker honom papper och penna för att åtminstone få namn och telefonnummer.

– Tack men jag varken skriver eller läser, kungör han med samma värdighet.

Griotsläkten Kouyaté är Amadous skola, där muntligt berättande är det enda som räknas. Eftersom allting på jorden har en egen berättelse, djur, föremål, händelser, människor, så har han lyssnat från första stund, berättar han, till föräldrarnas aldrig sinande källa av sällsamheter.

Amadou Kouyaté är väl knappt över tjugofem. Ändå skriker han pompöst över golven i sin nobelt klarblå bobo (ytterplagg som liknar prästkåpa). Redan går han före med magen, och med sin vita fez på huvudet tar man honom nästan för hövdingason. Ändå är han lägst. En griot får ju ingenting äga, han ska leva för sin berättarkonst. Lägst i kastsystemet, medan bönder och boskapsägare i rang ligger högst.

ÄNDÅ ÄR HAN HÖGST. Knuten till en sorts värdfamilj som han är, men som måste vara duktigt förmögen. Den ska försörja inte bara grioten själv utan även hans familj, så att han kan fullgöra sin livsuppgift som professionell berättare: att memorera historien om sin förmögna värdfamilj.

Det kräver att han ständigt uppdaterar sig. Det har familjen Kouyaté gjort sen sex generationer, i ett ömsesidigt beroende som liknar symbios, där grioten berättar och värdfamiljen betalar.

Betalar för vad? Allt som en griotfamilj behöver, mat, husrum, kläder. Varje morgon lämnar grioten sin familj för att äta frukost med värdfamiljen och höra senaste nytt; även delta i bönestunder, resor, allt. In i intimaste förtrolighet. Grioten blir värdfamiljens rådgivare, en närstående och vän.

Det är priset som förmöget folk får betala för sin historia, sitt rykte, sin rang. Så länge värdfamiljen håller sin griot vid liv håller den sin historia vid liv.

I första hand är det sin värdfamiljs historia som en griot memorerar. Amadou behärskar dessutom tio andra familjers berättelser. Och till alla de högtidligheter där han framträder lär han sig på förhand lite historia, eller historier, om varje gäst.

Vid bröllop till exempel. Grioter är proffs på sånt. För en god summa pengar från familjen börjar han arbetet med att gå runt och bjuda in gästerna. Passar då även på att samla upp senaste nytt, historier att ha till hands under festen. Lagom långa, lagom insmickrande. Under bröllopsnatten dröjer sig släkten kvar i huset. De väntar på att, just det, Amadou ska visat upp det blodiga lakanet.

Är en griot förhindrad att närvara vid festligheten skickar han äldste sonen sen han repeterat berättelserna med honom. Amadous far tillhör en av de fyra stora griotsläkterna i Mali. De övriga tre heter Diabaté, Sissodu och Garzana, men de sista är hjälpgrioter. Vid bröllop kan en Garzana hålla mikrofonen och prata, men har blivit tillsagd av grioten vad han ska säga. En Garzana har även möjlighet att stå i gathörn och berätta för pengar, medan en äkta griot måste vara beställd.

IBLAND ANVÄNDS EN GRIOT till att utöva magi. Amadou berättar om föräldrarna som vägrade godkänna dotterns val av brudgum. Han skickades på synvända, att vända svärföräldrarnas inställning till sin blivande svärson. Det lyckades. Med klokhet och ordets makt har grioter stark påverkan på människorna. En sorts magisk kraft. Det ryktet odlar Amadou gärna; när jag ber honom avslöja hur han fångar en publik svarar han hemligt:

– Får jag inte berätta...

Det ständiga umgänget med överklass ger en griot status, stolthet och som sagt: ett värdigt uppträdande. Och makten över Berättelsen, över familjens minne. Varje dag lägger han till nya saker som bygger historien vidare. Ibland kastas nytt ljus över familjen genom att deras griot har bedrivit historieforskning.

Nytt ljus eller inte – alltid skiner det varmt, gott och fördelaktigt över värdfamiljen. Det är ju det den betalar för. Om berättelsen är sann eller inte är underordnat. Bara inga pinsamheter, sjaskigheter, misslyckanden, skandaler tack. Sånt platsar inte vid de bröllop, dop, begravningar, fester där grioten gör sin berättarföreställning.

Därför skapar grioten en sorts alternativ familjehistoria, en legend, en mer fritt skapad där saker och ting lagts till och drags ifrån och som berättas vid särskilda tillfällen. Vilka sanningar som förbättrats förblir hemligt utom för grioter.

Att såhär efter behag kunna ändra historien, verkligheten, sanningen – är det detta som är ordets makt över tanken? Ordets, bildens, liknelsens, känslans magi över tänkandet? Hjärnceller skiljer ju som bekant inte mellan dröm och verklighet. Tja, just så sitter jag här i Örebro och tänker, medan Amadou Kouyaté långt bort i Mali lever upp i mig.

STAFFAN EKEGREN